

Hemşirelik Öğrencilerinin Hemşirelik Eğitimine İlişkin Yaşadıkları Stres ve Baş Etme Tarzlarının Belirlenmesi

Determining Nursing Students' Stress and Coping Styles Regarding Nursing Education

Özgül EYCAN, Arzu DİKİCİ

ÖZ

Bu çalışmada, hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimine ilişkin yaşadıkları stres ve stresle baş etme yöntemlerinin belirlenmesi amaçlandı. Tanımlayıcı tipteki araştırmanın evrenini İstanbul'da bulunan bir vakıf üniversitesine kayıtlı olan 220 hemşirelik öğrencisi oluşturdu. Araştırmanın örneklemini, sınıflara göre tabakalı örneklem ve sınıflar içerisinde basit rastgele olarak belirlendi. Araştırma, gönüllü olan 121 öğrenci ile gerçekleştirildi. Araştırmanın verileri, Bilgi Formu, Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği ve Hemşirelik Öğrencileri için Stresle Baş Etme Davranışları Ölçeği ile elde edildi. Öğrencilerin, Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalaması 53.42 ± 16.35 ; Hemşirelik Öğrencileri için Stresle Baş Etme Davranışları Ölçeği'nin "İyimserlik" alt boyutu puan ortalaması 10.03 ± 2.1 ve "Sorun Çözme" alt boyut puan ortalaması 18.1 ± 4.26 olarak saptandı. Kız öğrencilerin Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği ve Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği'nin "Uygulama" alt boyutunda; 4. Sınıfa devam eden öğrencilerin Hemşirelik Öğrencileri için Stresle Baş Etme Davranışları Ölçeği'nin "Sorun Çözme" alt boyutunda puan ortalamasının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlendi. Öğrencilerin hemşirelik eğitimine yönelik ortalama bir stres yaşadıkları ve stresle baş etme yöntemi olarak en fazla sorun çözme yöntemini kullandıkları sonucuna ulaşıldı.

Anahtar Sözcükler: Hemşirelik eğitimi, Hemşirelik öğrencileri, Stres, Baş Etme

ABSTRACT

This study aimed to assess the stress nursing students experience during their education and the strategies they use to cope with stress. The descriptive study population comprised 220 nursing students enrolled at a foundation university in Istanbul. The sample was selected using a stratified sampling method based on class levels, followed by simple random sampling within each class. A total of 121 students volunteered to participate in the study. Data were collected using an Information Form, the Nursing Education Stress Scale, and the Scale of Coping with Stress for Nursing Students. The students' total mean score on the Nursing Education Stress Scale was 53.42 ± 16.35 . For the Scale of Coping with Stress for Nursing Students, the "Optimism" sub-dimension had a mean score of 10.03 ± 2.1 , while the "Problem Solving" sub-dimension scored 18.1 ± 4.26 . It was found that female students scored significantly higher on the Nursing

Eycan Ö., & Dikici A., (2025). Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimine ilişkin yaşadıkları stres ve baş etme tarzlarının belirlenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 15(1), 11-18. <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1453332>

Özgül EYCAN

ORCID ID: 0000-0002-0335-3165

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hemşirelikte Eğitim Bilim Uzmanı, İstanbul, Türkiye
Istanbul University-Cerrahpaşa, Institute of Graduate Education, Nursing Education Science Specialist, Istanbul, Türkiye

Arzu DİKİCİ (✉)

ORCID ID: 0000-0003-0077-9264

İstanbul Arel Üniversitesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Türkiye
Istanbul Arel University, Department of Nursing, Istanbul, Türkiye
arzdikici@arel.edu.tr

Geliş Tarihi/Received : 15.03.2024

Kabul Tarihi/Accepted : 20.04.2025

Bu eser "Creative Commons Atıf-GayriTicari-4.0
Uluslararası Lisansı" ile lisanslanmıştır.

Education Stress Scale and the “Practise” sub-dimension of the same scale. Additionally, fourth-year students achieved higher scores in the “Problem Solving” sub-dimension of the Scale of Coping with Stress for Nursing Students. In conclusion, the findings revealed that students experienced moderate levels of stress related to nursing education and predominantly employed problem-solving as their primary coping strategy.

Keywords: Nursing education, Nursing students, Stress, Coping.

GİRİŞ

Hemşirelik eğitimi, sağlıklı ya da hasta bireylerin hemşirelik bakım gereksinimlerini belirleyebilen ve karşılayabilen; mesleki rol ve işlevlerini gerçekleştirebilen; eğitim, yönetim, araştırma ve uygulamalarında etik ilkeleri dikkate alarak hareket eden ve yaşam boyu öğrenmeyi benimseyen hemşireler yetiştirmeyi amaçlar (Uluslararası Hemşirelik Konseyi, 1987; Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı, 2022). Hemşirelik mesleğinin profesyonelleşmesinde hemşirelik öğrencilerinin iyi eğitim alması ve profesyonel beceriler geliştirmesi önemli bir yere sahiptir (Aydın 2017). Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı’nda (HUÇEP) hemşirelik eğitiminin en az dört yıl ve toplam 4600 saat şeklinde olması önerilmektedir. Bu eğitimin en az üçte biri teorik eğitim, yarısı ise klinik uygulama olmak zorundadır (HUÇEP, 2022). Bahsedilen eğitim, teorik alan dersleri ve teorik dersleri destekleyici klinik uygulamalardan oluşmaktadır. Hemşirelik eğitimi ile öğrencilerin teorik eğitimler ve klinik uygulamalar ile birlikte hemşirelik mesleğine ilişkin bütüncül bakış açısı geliştirmeleri, kuramsal bilgilerini uygulama alanlarına yansıtmaları, profesyonel bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazanmaları, problem çözme ve eleştirel düşünme becerilerini güçlendirmeleri hedeflenir (Günay ve Kılınç, 2018; İbrahimoglu ve ark., 2019; Kol ve İnce, 2018; Melincavage, 2011; Peixoto ve André, 2017). Ancak teorik ve klinik uygulamaların birlikte ve yoğun bir şekilde yürütüldüğü hemşirelik eğitimi öğrenciler için zorlu, öngörülemeyen, stresli ve değişken bir yapıya sahip olabilir (Altundal ve ark., 2022; Çakar ve ark., 2019). Hemşirelik öğrencileri, bilgi ve beceri eksiklikleri, teorik ve uygulamalı dersler arasındaki farklılıklar, hemşire eğitimcilerin tutumları, uygulama alanındaki personelin beklentileri ve kişilerarası ilişkilerde yaşanan çatışmalar gibi çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır (Ching, Cheung, Hegney ve Rees, 2020). Bununla birlikte öğrenciler, ödevler, sınav kaygısı, klinik uygulamalara bağlı yoğun tempo, hasta bakımında karşılaşılan güçlükler, yaşam sonu dönemdeki hastalarla iletişim, duygusal yük ve hasta bakımına bağlı zarar verme korkusu gibi pek çok stres etkeniyle mücadele etmektedir (Bağcivan, Cinar, Tosun ve Korkmaz, 2015; Bhurtun, Turunen, Estola ve Saaranen, 2021; Zhao, Lei, He, Gu ve Li, 2015).

Organizmanın doğal bir tepkisi olan stres, günlük yaşamda karşılaşılan iç ve dış zorluklara ve olası tehdit durumlarına karşı gösterilen endişe veya ruhsal gerginlik olarak tanımlanır (WHO, 2022). Hafif ve orta düzeyde strese sahip olmak günlük işlevselliği artırmaya yardımcı olurken yüksek düzeyde stres hem fiziksel hem de ruhsal sağlık sorunlarına neden olabilir (Hamaideh, Al-Omari, Al-Modallal ve Hamaideh, 2017). Okul, sınavlar, iş yükü, belirsiz rol ve sorumluluklar, aile ya da arkadaşlarla

yaşanan çatışmalar, günlük yaşamda sıklıkla karşılaşılan stres faktörleri iken ekonomik krizler, salgın hastalıklar, doğal afetler, savaş ve terör olaylarına maruz kalma ve toplumsal şiddet olayları günümüzde oldukça yaygın hâle gelen diğer stres faktörleridir. Stres faktörlerinin böylesine yaygın olması ve çeşitlilik göstermesi nedeniyle bireylerin stresle baş etme yöntemleri de etkilenebilmektedir (Labrague ve ark., 2018).

Stresle baş etme, kişinin kendisinde stres yaratan durumlara uyum sağlamak için ortaya koyduğu zihinsel ve davranışsal tepkilerdir (WHO, 2023). Zaman yönetimi yapma, uykunun ve beslenmenin düzenlenmesi, problem çözme aşamalarının uygulanması gibi yöntemler stresle olumlu başa etme yöntemleri arasında sayılırken sorunları inkâr etme, yok sayma veya sorunlardan kaçınma, sigara veya alkol kullanma gibi yöntemler stresle baş etmede olumsuz yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır (Ching, Cheung, Hegney ve Rees, 2020). Stres faktörlerinin süresi, şiddeti, yoğunluğu, bireylerin kişisel yapıları, mevcut sosyal destek sistemleri ve içinde bulunulan gelişim dönemi özellikleri gibi nedenler kırılabilir bir grup olarak genç yetişkinleri etkilerken aynı zamanda bu bireylerin stresle baş etme yöntemlerini de incelemeye değer bir nitelik kazandırmaktadır (Kucharska, 2018; Hamaideh, Al-Omari, Al-Modallal ve Hamaideh, 2017).

Yaşamın kaçınılmaz bir parçası olan stres, hemşirelik öğrencileri arasında oldukça yaygındır. Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimi ile ilişkili olarak orta ile yüksek düzeyde stres yaşadıkları bilgisi literatürde yer almaktadır (Hamaideh, Al-Omari, Al-Modallal ve Hamaideh, 2017; Asturias, Andrew, Boardman ve Kerr, 2021). Uzun süre ve yoğun bir şekilde strese maruz kalmak hemşirelik öğrencilerinin kişisel gelişimini, akademik başarısını, eğitimden geri kalma ve hata yapma durumunu, kariyer beklentisini ve stresle başa çıkma yöntemlerini etkileyebilmektedir (Zhao, Lei, He, Gu ve Li, 2015).

Dünyada nitelikli sağlık insan gücünün en büyük bölümünü hemşireler oluşturmaktadır. Bilim ve teknolojinin hızla değiştiği ve geliştiği dünyada, sağlık alanında nitelikli hemşirelerin yetiştirilmesi gerekmekte olup hemşirelik eğitimi etkileyen etmenlerin incelenmesi hemşirelik eğitiminin gelişimi için önemli bir rol oynamaktadır (Gurkova ve Zelenikova, 2018; Khorshid ve Zaybak, 2020). Bu araştırma, hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitime ilişkin stres düzeyleri ve stresle baş etme yöntemlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen verilerin hemşirelik öğrencilerinin eğitim sırasında yaşadıkları stresi azaltmaya yönelik girişimlere ve stresle baş etmede etkili yöntemlerinin geliştirilmesine yönelik girişimlere yol gösterici olması beklenmektedir.

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırmanın Amacı ve Tipi

Tanımlayıcı türdeki bu çalışmada, hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimine ilişkin yaşadıkları stres ve stresle baş etme tarzlarının belirlenmesi amaçlandı.

Araştırma Soruları

1. Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimine ilişkin yaşadıkları stres nasıldır?
2. Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimine ilişkin yaşadıkları stresi etkileyen faktörler nelerdir?
3. Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimi sırasında stres ile baş etme tarzı nasıldır?
4. Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimi sırasında stres ile baş etme tarzlarını etkileyen faktörler nelerdir?

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul'da bulunan bir vakıf üniversitesine kayıtlı 220 hemşirelik öğrencisi oluşturdu. Örneklem sayısının belirlenmesinde %99 güven seviyesi ve %1 hata payı formülü kullanıldı (Kılıç, 2013). Araştırmada 166 öğrenciye ulaşılması hedeflendi. Araştırmanın örneklemini, sınıflara göre tabakalı örneklem ve sınıflar içerisinde basit rastgele olarak belirlendi. Örneklemen basit rastgele olarak belirlenebilmesi amacıyla öğrencilerin isimleri üniversiteden alındı ve öğrencilerin numaralarının bir kısmı kullanılarak çevrimiçi yapılan kura sonucunda belirlenen öğrenciler örnekleme dahil edildi (onlinekura.com). Çalışmada belirlenen tüm öğrencilere ulaşıldı fakat öğrenciler arasında çalışmaya katılmaya gönüllü olan 121 öğrenciden veri toplandı. Çalışma gönüllü olan 121 öğrenci ile tamamlandı.

Veri Toplama Araçları

Veriler; bilgi formu, Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği (HESÖ) ve Hemşirelik Öğrencileri için Stresle Baş Etme Davranışları Ölçeği (HÖSBDÖ) kullanılarak toplandı.

Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan form toplam 13 sorudan oluşmaktadır (Bağcıvan, Cinar, Tosun ve Korkmaz, 2015; Bhurtun, Turunen, Estola ve Saranen, 2021; Zhao, Lei, He, Gu ve Li, 2015). Formda sosyo-demografik ve mesleki özellikler, alkol ve sigara kullanımı ile ilgili sorular yer almaktadır.

Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği (HESÖ): Gray-Toft ve Anderson tarafından 1981 yılında geliştirilen "Hemşire Stres Ölçeği"ni eğitime yönelik modifiye eden Rhead 1995 yılında ölçeği geliştirmiştir (Rhead, 1995). Karaca ve arkadaşları (2014), ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yapmıştır. Ölçeğin uygulama ve akademik stres olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek 32 maddeden oluşmakta olup dördü (0-3 puan) likert tiptedir. Ölçeğin 4, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 21, 24, 25, 27, 29, 32. maddeleri uygulama stresi alt boyutunu oluşturmaktadır. Ölçeğin 1, 2, 3, 6, 8, 10, 12, 14, 17, 20, 22, 23, 26, 28, 30, 31. maddeleri ise akademik stres alt boyutunu oluşturmaktadır. Ölçeğin her iki alt boyuttan da 0-48 arası, ölçeğin tamamından ise 0-96 arasında puan alınabilir. Puanın artması

stresin arttığını göstermektedir. Ölçeğin orijinal çalışmasında, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.84-0.90 arasında bulunmuştur (Karaca, Yıldırım, Ankaralı, Açıkgöz ve Akkuş, 2014). Araştırmada, ölçek ve ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alfa katsayısı 0.82-0.91 olarak bulundu.

Hemşirelik Öğrencileri için Stresle Baş Etme Davranışları Ölçeği (HÖSBDÖ): Sheu ve arkadaşlarının 2002 yılında geliştirdiği ölçeğin (Sheu ve ark., 2002), Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını Karaca ve arkadaşları 2015 yılında yapmıştır (Karaca ve ark., 2015). HÖSBDÖ, hemşirelik öğrencilerinin klinikte yaşadıkları stresli durumlarla baş etme davranışları belirlemeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin iyimser kalma, transfer, sorun çözme ve kaçınma olmak üzere 4 alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek 19 maddeden oluşmakta olup 5'li likert tipte (0-4 puan) bir ölçek-tir. Ölçeğin 1,2,6,8. maddeleri iyimser kalma faktörünü; 4, 5, 13. maddeleri transfer faktörünü; 3, 7, 9, 10, 11, 12. maddeleri sorun çözme faktörünü; 14, 15, 16, 17, 18, 19. maddeleri kaçınma faktörünü oluşturmaktadır. Hangi alt faktörün puanı daha yüksek olursa o baş etme stratejisinin daha sık kullanıldığını göstermektedir. Ölçeğin orijinal çalışmasında, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.04-0.40 arasında bulunmuştur (Karaca, Yıldırım, Ankaralı, Açıkgöz ve Akkuş, 2015). Araştırmada, ölçeğin faktörlerinin Cronbach Alfa katsayısı iyimser kalma faktöründe -0.029; transfer faktöründe -0.123; sorun çözme faktöründe 0.799; kaçınma faktörünü 0.776 olarak bulundu. Literatürde Cronbach Alfa katsayısının düşük çıkmasının nedenleri arasında ölçek madde sayısının az olmasından kaynaklanabileceği bilgisi yer almaktadır (Kartal ve Dirlik, 2016). Ölçeğin madde sayısı 3 ve 4 olan iki faktöründe Cronbach Alfa katsayısı düşük bulunmuştur.

Veri Toplama

Veriler yüz yüze toplandı. Çalışma öncesinde veri toplama araçlarının ifade ve anlaşılabilirlik yönünden test edilmesi amacıyla, 10 öğrenci ile pilot uygulama yapıldı. Pilot uygulama sonuçlarına göre, formda değişiklik yapılmasına gerek olmadığı belirlendi. Araştırmaya dahil edilme kriterleri hemşirelik bölümünde kayıtlı olmak, kurda çıkmak, gönüllü olmak olarak belirlendi. Araştırmanın dışlanma kriterleri, araştırmaya katılmayı kabul etmemek olarak belirlendi. Araştırmada kura ile belirlenen tüm öğrencilere ders dışı zamanlarda ulaşıldı ve araştırmanın amacı açıklandı, veri toplama aracı tanıtıldı. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilere anket dokümanları teslim edildi. Anket dokümanlarının doldurulması yaklaşık olarak 15-20 dakika sürdü. Öğrencilerle birlikte belirlenen gün ve saatte formlar geri toplandı. Veriler 18.04.2022-20.06.2022 tarihleri arasında toplandı. Öğrenciler arasında çalışmaya katılmaya gönüllü olan 121 öğrenciden veri toplandı.

Araştırmanın Etik Yönü

Veri toplamaya başlamadan önce Etik Kurul onayı (31.03.2022 tarih- E-69396709-050.01.04-211647 sayı), kurum izni ve ölçekleri geliştiren araştırmacılar tarafından ölçek kullanım izni alındı. Formun ilk sayfasında araştırmanın amacını açıklayan, bilgilendirilmiş onam bölümü yer aldı, onam veren hemşirelik öğrencileri çalışmaya katıldı.

Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler, Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 24.0 windows programı ile değerlendirildi. Analizlerde istatistiki anlamlılık değeri $p < 0.05$ olarak kabul edildi. HESÖ, HESÖ'nün alt boyutları, HSBDO ve HSBDO'nün alt faktörleri puan ortalamalarının normallik dağılımları çarpıklık (Skewness), basıklık (Kurtosis) (-2 ile +2) testi ile analiz edildi. HESÖ ve HESÖ'nün alt boyutlarının, HSBDO'nün transfer ve sorun çözme faktörlerinin normal dağılım gösterdiği; HSBDO'nün iyimser kalma ve kaçınma faktörlerinin ise normal dağılım göstermediği saptandı. Verilerin analizinde; frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma, median, Cronbach Alpha iç tutarlık analizi, t-testi, one way anova testi, Tukey testi kullanıldı. Normal dağılım olmadığı durumlarda Man Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi uygulandı.

BULGULAR

Çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin yaş ortalaması 21.34 ± 2.05 yıldır (min:18-max:33, medyan:21). Hemşirelik

Tablo 1: Hemşirelik Öğrencilerinin Tanıtıcı Özellikleri (n=121)

		n (%)
Cinsiyet	Kadın	89 (73.6)
	Erkek	32 (26.4)
Sınıfı	1.Sınıf	37 (30.6)
	2.Sınıf	32 (26.4)
	3.Sınıf	33 (27.3)
	4.Sınıf	19 (15.7)
Hemşireliği isteyerek seçme durumu	Evet	87 (71.9)
	Hayır	34 (28.1)
Hemşirelik yapmayı isteme durumu	Evet	95 (78.5)
	Hayır	10 (8.3)
	Kararsızım	16 (13.2)
Sigara kullanma durumu	Evet	25 (20.7)
	Hayır	96 (79.3)
Alkol tüketimi durumu	Evet	21 (17.4)
	Hayır	100 (82.6)

öğrencilerinin tanıtıcı özellikleri Tablo 1'de sunuldu. Çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin %73.6'sının kadın, %71.9'unun mesleği isteyerek seçtiği, %78.5'inin hemşirelik yapmayı istediği, %20.7'sinin sigara kullandığı, %17.4'ünün ise alkol tükettiği belirlendi.

Çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin HESÖ, HESÖ'nün alt boyutlarına, HÖSDÖ'nün faktörlerine ait puan ortalamaları Tablo 2'de sunulmuştur. HESÖ'nün toplam puan ortalaması 53.42 ± 16.35 olduğu; uygulama alt boyutunda 26.62 ± 9.02 olduğu; akademik alt boyutunda 26.79 ± 8.43 olduğu saptandı. HÖSDÖ'nün "İyimserlik" alt boyutunda 10.03 ± 2.1 ; "Transfer" alt boyutunda 7.19 ± 2.08 ; "Sorun Çözme" alt boyutunda 18.1 ± 4.26 ; "Kaçınma" alt boyutunda 5.7 ± 4.97 olduğu saptandı.

Tablo 3'te hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitime yönelik stresi ve stresle baş etme davranışlarını etkileyen faktörler incelendi. Hemşirelik öğrencilerinin hemşireliği isteyerek seçme durumu, hemşirelik yapmayı isteme ve alkol tüketimi durumları ile HESÖ ve HESÖ'nün alt boyutları, HÖSDÖ'nün alt faktörleri arasında anlamlı farklılık bulunmadı ($p > 0.05$). Hemşirelik öğrencilerinin cinsiyeti ile HESÖ'nün akademik alt boyutu, HÖSDÖ'nün alt faktörleri arasında anlamlı farklılık belirlenmedi ($p > 0.05$). Hemşirelik öğrencilerinin arasında kadınların HESÖ ($t = 2.28$ $p = .002$) ve HESÖ'nün uygulama alt boyutunda ($t = 3.24$ $p = .002$) toplam puan ortalamalarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulundu. Hemşirelik öğrencilerinin devam ettikleri sınıfları ile HESÖ ve HESÖ'nün uygulama alt boyutu, HÖSDÖ'nün iyimser kalma, transfer, kaçınma alt faktörleri arasında anlamlı farklılık yoktur ($p > 0.05$). Hemşirelik öğrencileri arasında 1. ve 2. sınıfa devam edenlerin HESÖ akademik alt boyutunda puan ortalamaları 3. sınıfa devam edenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir ($F = 3.85$ $p = .011$). Hemşirelik öğrencileri arasında 4. sınıfa devam edenlerin HÖSDÖ'nün sorun çözme alt boyutunda puan ortalaması anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlendi ($KW = 7.94$ $p = .04$). Hemşirelik öğrencilerinin sigara içme durumları ile HESÖ ve HESÖ'nün akademik alt boyutu, HÖSDÖ'nün alt faktörleri arasında anlamlı farklılık bulunmadı ($p > 0.05$). Hemşirelik öğrencileri arasında sigara içmeyenlerin HESÖ'nün uygulama alt boyutunda ($t = 2.31$ $p = .026$) puan ortalaması anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlendi.

Tablo 2: Hemşirelik Öğrencilerinin HESÖ ve Alt Boyutlarına, HÖSDÖ'nün Alt Faktörlerine Ait Toplam Puan Ortalamaları (n=121)

		Ort±SS	Min.-Maks	Ölçekten alınabilecek puan aralığı
Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği ve alt boyutları	Uygulama alt boyutu	26.62 ± 9.02	(3-48)	0-48
	Akademik alt boyutu	26.79 ± 8.43	(3-48)	0-48
	HESÖ toplam puan	53.42 ± 16.35	(9-96)	0-96
Hemşirelik Öğrencileri için Stresle Baş Etme Davranışları Ölçeği faktörleri	İyimser Kalma	10.03 ± 2.1	(2-15)	0-16
	Transfer	7.19 ± 2.08	(1-12)	0-12
	Sorun Çözme	18.1 ± 4.26	(3-24)	0-24
	Kaçınma	5.7 ± 4.97	(0-24)	0-24

HESÖ: Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği, **Ort:** Ortalama, **SS:** Standart Sapma, **Min-Maks:** Minimum-Maksimum

Tablo 3: Hemşirelik Öğrencilerinin Hemşirelik Eğitimine Yönelik Stresi ve Baş Etme Davranışlarını Etkileyen Faktörler (n=121)

		Uygulama alt boyutu Ort±SS	Akademik alt boyutu Ort±SS	HESÖ Ort±SS	İyimser Kalma Ort±SS	Transfer Ort±SS	Sorun Çözme Ort±SS	Kaçınma Ort±SS
Cinsiyet	Kadın	28.16 ± 8.45	27.25 ± 8.22	55.42 ± 15.63	10.14 ± 2.19	7.37 ± 1.81	18.13 ± 4.1	5.73 ± 4.65
	Erkek	22.34 ± 9.29	25.51 ± 9.0	47.86 ± 17.25	9.72 ± 1.82	6.7 ± 2.65	18.02 ± 4.76	5.63 ± 5.85
	test	t=3.24 p=0.002	t=1.00 p=0.31	t=2.28 p=0.02	U=1244 p=0.28	t=1.31 p=0.19	U=1378 p=0.78	U=1289 p=0.45
Sınıf	1. Sınıf ^a	26.91 ± 9.32	28.6 ± 8.27	55.53 ± 16.39	9.86 ± 2.62	7.51 ± 2.24	18.49 ± 3.58	5.63 ± 3.7
	2. Sınıf ^b	28.28 ± 8.46	29.17 ± 7.55	57.46 ± 14.97	10 ± 2.33	6.51 ± 1.94	17.25 ± 4.83	6.54 ± 5.29
	3. Sınıf ^c	24.147 ± 10.06	23.15 ± 8.94	47.63 ± 18.14	9.91 ± 1.31	7.52 ± 1.95	17.3 ± 4.4	5.7 ± 5.47
	4. Sınıf ^d	26.97 ± 7.15	25.56 ± 7.36	52.54 ± 13.15	10.58 ± 1.68	7.16 ± 2.03	20.16 ± 3.69	4.42 ± 5.71
	test	F= 1.012 p=0.39	F=3.85p=0.011 a>c, b>c	F=2.31 p=0.07	KW: 1.93 p=0.58	F=1.76 p=0.15	KW: 7.94 p=0.04	KW: 4.65 p=0.19
Hemşireliği isteyerek seçme durumu	Evet	27.31 ± 8.14	27.44 ± 7.86	54.76 ± 14.82	10.12 ± 2.1	7.29 ± 1.87	18.25 ± 3.85	5.16 ± 3.78
	Hayır	24.84 ± 10.88	25.13 ± 9.66	49.98 ± 19.56	9.79 ± 2.09	6.93 ± 2.55	17.73 ± 5.21	7.09 ± 7.06
	test	t=1.36 p=0.17	t=1.35 p=0.17	t=1.28 p=0.204	U=1337 p=0.40	t= .75 p=0.45	t= .60 p=0.54	U=1367 p=0.51
Hemşirelik yapmayı isteme durumu	Evet	26.25 ± 7.98	26.25 ± 7.7	52.51 ± 14.39	10.12 ± 2.14	7.32 ± 1.98	18.35 ± 3.94	5.35 ± 4.62
	Hayır	22.92 ± 12.26	26.1 ± 12.7	49.02 ± 24.51	9 ± 2.36	6 ± 2.71	17.1 ± 6.62	8.8 ± 8.38
	Kararsızım	31.11 ± 11.4	30.42 ± 9.17	61.54 ± 19.78	10.13 ± 1.5	7.19 ± 2.14	17.25 ± 4.42	5.81 ± 3.8
	test	F=2.99 p=0.054	F=1.73 p=0.18	F=2.54 p=0.08	KW: 2.85 p=0.24	F=1.84 p=0.16	F= .75 p=0.47	KW: 1.60 p=0.44
Sigara kullanma durumu	Evet	22.96 ± 8.87	25.55 ± 9.22	48.52 ± 16.99	10 ± 1.38	6.88 ± 2.13	18.48 ± 5.11	5.96 ± 6.82
	Hayır	27.57 ± 8.85	27.11 ± 8.23	54.69 ± 16.02	10.03 ± 2.25	7.27 ± 2.07	18 ± 4.04	5.63 ± 4.4
	test	t=-2.31 p=0.026	t=- .82 p=0.41	t=-1.69 p=0.93	U=1129 p=0.64	t=-.84 p=0.40	t=-.50 p=0.61	U=1073 p=0.41
Alkol tüketimi durumu	Evet	26.64 ± 10.17	28.61 ± 8.1	55.25 ± 16.9	10.52 ± 1.36	7.14 ± 2.43	17.9 ± 5.72	8.14 ± 7.06
	Hayır	26.61 ± 8.81	26.41 ± 8.49	53.03 ± 16.29	9.92 ± 2.21	7.2 ± 2.01	18.14 ± 3.92	5.19 ± 4.28
	test	t=-.011 p=0.99	t=1.08 p=0.28	t=-.565 p=0.57	U=880 p=0.23	t=-.11 p=0.90	U=981 p=0.63	U=819 p=0.11

Ort: Ortalama, **SS:** Standart Sapma, **t:** student t testi, **F:** One Way Anova, **KW:** Kruskal Wallis testi, **U:** Man Whitney U testi, **p:** Anlamlılık değeri

TARTIŞMA

Hemşirelik öğrencileri, mesleki rol ve sorumluluklarını yerine getirebilmek amacıyla tamamlaması gereken teorik ve uygulamalı dersleri büyük bir stres kaynağı olarak görmektedir. Bu stres kaynakları, teorik ve uygulamalı eğitimlere bağlı stresörler olarak iki gruba ayrılır (Lawal, Weaver, Bryan ve Lindo, 2016; Kucharska, 2018; Hamaideh, Al-Omari, Al-Modallal ve Hamaideh, 2017; Labrague ve ark., 2017). Bu çalışmada, öğrencilerin hemşirelik eğitimine ilişkin yaşadıkları stres düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu belirlendi. Literatürde, hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitim sürecine ilişkin stres düzeylerinin orta ve yüksek düzeyde olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Gurkova ve Zelenikova, 2018; Labrague ve ark., 2018; Kucharska, 2018; Hamaideh, Al-Omari, Al-Modallal ve Hamaideh, 2017; Labrague ve ark., 2017; Asturias, Andrew, Boardman ve Kerr, 2021). Admi ve ark.'nın (2018) çalışmasında, hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimine ilişkin yaşadıkları stresin, öğrencilerin akademik başarıları ve kariyer hedefleri üzerinde olumsuz etkilere neden olabileceği belirtilmektedir (Admi ve ark., 2018). Lisans eğitimi gibi uzun bir süreyi kapsayan bir eğitim programında kronik bir şekilde strese maruz kalma durumu ile öğrencilerin eğitime devamı olumsuz yönde etkilenebilir (Watson, Rehman ve Ali, 2017). Gelişim dönemleri itibari ile kırılgan bir grup olan hemşirelik öğrencilerinin hem eğitim süreçleri nedeni ile baskı altında hissetmeleri hem de bu baskının akademik başarı ve kariyer beklentilerini olumsuz yönde etkilemesi öğrencilerin çift yönlü olarak stres etkenlerine maruz kaldıklarını düşündürmektedir.

Çalışmada, öğrencilerin HESÖ uygulama alt boyutu ve akademik alt boyutu puanlarının birbirine yakın ve ortalamanın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalar sırasında yaşadıkları stres faktörleri arasında, acı çeken hastalara bakım verme, ölümü yaklaşan hastalarla etkili iletişim kuramama, bir hastanın ölümüne tanık olma, hastalara duygusal destek sağlama zorluğu, hemşirelik bakımını gerçekleştirmek için yeterli zaman bulamama, bakım sürecini yönetirken hata yapma korkusu, hasta ve yakınlarına yeterli bilgi verememe ve özel ekipmanların kullanımında yetersizlik hissi yer almaktadır. Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda, çalışma sonuçlarının literatürü desteklediği görülmektedir (Gurkova ve Zelenikova, 2018; Labrague, 2017; Wolf, Stidham ve Ross, 2015). Karaca ve ark.'nın (2015), hemşirelik öğrencilerinin yaşadıkları stres ve ilişkili faktörleri inceledikleri araştırmada, acı çeken bir hastaya bakım verme, klinik uygulama sırasında öğretim elemanı tarafından izlenme, eleştirilme ve hata yapma korkusu öğrenciler tarafından en fazla ifade edilen uygulama stresörleri olarak tespit edilmiştir (Karaca, 2015). Bununla birlikte literatürde, hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulama sırasında karşılaştıkları stres etkenleri arasında, uygulamalara bağlı belirsizlikler, mesleki bilgi ve beceri eksikliği, tıbbi hata yapma korkusu, ağır iş yükü, akademik ve klinik personelin beklentilerine bağlı performans kaygısı, hastaların sosyal sorunları ve acil durumlar sayılabilir (Kaldal, Kristiansen ve Uhrenfeldt, 2018; Khater, Akhu-Zaheya ve Shaban, 2014; Yasmin, Hussain, Parveen ve Gilani, 2018; Lopez, Yobas, Chow ve Shorey, 2018). Ching ve ark.'nın (2020) hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalar

sırasında karşılaştıkları stres faktörleri ve başa çıkma tarzlarının araştırıldığı çalışmada, hemşirelik öğrencileri klinik uygulamaya bağlı stresörlerini; kendilerinden bekledikleri performans düzeyi ile gerçek uygulama arasındaki tutarsızlıklar, karmaşık hasta bakım uygulamalarına bağlı iş yükü, hızlı çalışma ancak hata yapmama, bakım uygulamaları için yeterli bilgi ve beceriye sahip olamama ve personelin öğrencileri temel hasta bakımını tamamlamak için ek insan gücü olarak görmeleri ve öğrencilerin öncelikle rutin klinik uygulamaları yapmak ve daha sonra öğrenme için fırsat yakalamak zorunda kalmaları olarak ifade edilmektedir (Ching, Cheung, Hegney ve Rees, 2020). Stres düzeyinin yüksek olması dikkat ve algılamada azalmaya neden olmaktadır. Literatürde yüksek düzey stresin öğrencilerin genel iyilik hâlini ve uygulamalar sırasında hata yapma olasılığını artırmabileceği vurgulanmaktadır. Rafati ve ark.'nın (2020) hemşirelik öğrencilerinin algılanan stres ile hata yapma durumları arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, yüksek stres düzeyi ile öğrenci hemşirelerin hayati bulguları yanlış kaydetmeleri, dikkat edilmesi gereken hayati bulguları bildirmemeleri veya ilaç uygulama hataları yapmaları arasında bir ilişkili olduğundan söz edilmektedir (Rafati ve ark. 2020). Benzer şekilde, klinik uygulamadan sonra ders çalışmak zorunda olmak, ders konularıyla ilgili literatüre ulaşmada yetersizlik, ödevleri zamanında yetiştirememesi endişesi, sınıf ortamlarının öğrenmeyi destekleyici nitelikte yapılanmaması, sınavlar ve sınavlara hazırlanırken nasıl çalışacağını bilememe, teorik bilgiyi uygulamaya aktarmada güçlük yaşama ev veya yurt ortamında akademik çalışmaları yürütmede zorluk yaşama, öğretim elemanlarından alınan desteğin yetersizliği gibi faktörler öğrencilerin akademik stresörleri arasındadır (Wolf, Stidham ve Ross, 2015).

Çalışmada, kız öğrencilerin HESÖ toplam puanları ve HESÖ uygulama alt boyutu puanları erkek öğrencilere göre yüksek bulunmuştur. Cinsiyet, strese neden olan başlıca faktörler arasındadır. Literatürde yer alan çalışmalarda hemşirelik bölümü öğrencileri arasında kız öğrencilerin (Büyükbayram ve Ayık, 2020; Özdemir, Khorshid ve Zaybak, 2020) veya erkek öğrencilerin (Aynacı, 2021) stres düzeyinin daha yüksek olduğunu gösteren farklı sonuç içeren çalışmalar bulunmaktadır. Genel olarak kadınların stres düzeylerinin erkeklere göre yüksek olduğu bilirse de gelişim dönemi özellikleri nedeniyle hem kız hem de erkek öğrencilerin stres açısından yakından takip edilmeleri gerektiği düşünülmektedir.

Çalışmada, hemşirelik bölümü birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinin akademik stres puanlarının üçüncü sınıf öğrencilerine göre daha yüksek bulunması bu öğrencilerin kayıtlı oldukları sınıf itibari ile daha az bilgi ve deneyime sahip olmaları ile ilişkilendirilebilir. Özdemir ve ark.'nın (2020) çalışmasında, ikinci sınıf öğrencilerinin üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine göre akademik stres puanları daha yüksek bulunmuştur. Gurkova ve Zelenikova'nın (2021) çalışmasında, deneyimli hemşirelik öğrencilerinin eğitime yeni başlayan hemşirelik öğrencilerine göre klinik uygulamalarla ilişkili stres düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çalışma sonuçları ile bulgularımız arasındaki farklılıkların örneklem özellikleri ve veri toplama zamanlarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Hemşirelik eğitim sürecinde görülen stres düzeyinin sınıflara göre farklılık gös-

termesi derinlemesine araştırılması gereken önemli bir bulgu olarak görülmüştür. Çalışmada HÖSDÖ sorun çözme alt boyut puan ortalamasının dördüncü sınıfa devam eden öğrencilerde anlamlı düzeyde yüksek bulunması mezuniyeti yakın olan öğrencilerde stresle baş etmede olumlu yaklaşımların gelişmesi açısından memnuniyet verici bir bulgudur. Çalışma bulgularımız, Ürdün ve İran'da yapılan çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Shaban, Khater ve Akhu-Zaheya, 2012; Ahmed ve Mohammed, 2019). Öğrenciler tarafından duygusal odaklı olmayan ve etkili başa çıkma yöntemlerinden biri olan problem odaklı başa çıkma yöntemleri kolay uygulanabilir ve hemşirelik eğitimi süresince öğrencilere kazandırılması hedeflenen beceriler olması açısından önemlidir. Mesleki bilgi ve beceri eksikliği hemşirelik öğrencilerinin en önemli stres faktörleri arasındadır. Bu öğrencilerin HÖSDÖ Transfer alt boyutu puanı diğer başa çıkma yöntemlerine göre daha yüksek bulunmuştur. Stresle başa çıkmada sorun çözme en etkili yöntemler arasındadır. Bu açıdan bakıldığında mesleki eğitimin başında olan hemşirelik öğrencilerinin stres faktörlerinden, beslenme, uyku ve fiziksel aktivitenin düzenlenmesini içeren baş etme yöntemlerinin öğrencilerden beklenen klinik uygulama becerilerinin yoğunlaştığı eğitim dönemleri olarak üçüncü ve dördüncü sınıfta yetersiz kalacağını düşündürmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin stres düzeylerinin ortalamasının üzerinde olması hemşirelik öğrencilerine birinci sınıftan itibaren kendilerinde stres yaratan durumları tanıma ve farkında olma ve kendilerinde stres yaratan durumların çözümüne yönelik olarak problem çözme aşamalarını kullanmayı benimsemelerini sağlamanın öğrencilerin stres düzeylerini azaltacağı düşünülmektedir.

Çalışmada, hemşirelik öğrencileri arasında sigara içmeyenlerin HESÖ'nün uygulama alt boyutunda puanı yüksek bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin içinde bulundukları gelişim dönemi itibarı ile stresle baş etmede etkisiz yöntemlerden biri olan sigara içme davranışı açısından risk altında bulundukları göz önüne alındığında (Kol ve İnce, 2018), hemşirelik öğrencilerinde stres ile baş etmede etkili yöntemlerin geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu sonuçlar doğrultusunda çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimine yönelik ortalama düzeyde bir stres yaşadıkları ve stresle baş etme yöntemi olarak en fazla sorun çözme yöntemini kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların HESÖ ve HESÖ'nin uygulama alt boyutunda; 1. ve 2. sınıfa devam eden öğrencilerin HESÖ'nin akademik alt boyutunda; 4. sınıfa devam edenlerin HÖSDÖ'nin sorun çözme alt boyutunda; sigara içenlerin HESÖ'nin uygulama alt boyutunda puan ortalamasının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bulgular doğrultusunda, hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimine ilişkin stres faktörlerinin yönetilmesi için öğrencilere yönelik psikolojik destek hizmetlerinin artırılması, öğrencilerin stresle başa çıkma becerilerinin güçlendirilmesi ve öğrencilerin uygulamalı deneyimlerini daha rahat bir şekilde yönetebilmeleri için rehberlik hizmetlerinin sağlanması önerilmektedir.

Sınırlılıklar

Verilerin öz bildirime dayalı olması ve örneklemin sadece İstanbul'da bulunan bir vakıf üniversitesinde kayıtlı olan hemşirelik öğrencilerinden oluşması araştırmanın başlıca sınırlılıklarıdır.

Etik Komite Onayı: Bu araştırma için etik komite onayı İstanbul Arel Üniversitesi'nden (Tarih: 21.03.2022, Sayı: E-69396709-050.01.04-211647) alınmıştır.

Katılımcı Onamı: Çalışmaya katılan öğrencilerden yazılı onam alınmıştır.

Yazar Katkıları: Fikir/Kavram: ÖE, AD, Tasarım: ÖE, AD; Denetleme/Danışmanlık: ÖE, AD; Analiz ve/veya Yorum: ÖE, AD; Kaynak Taraması: ÖE, AD; Makalenin Yazımı: ÖE, AD; Eleştirel inceleme: ÖE, AD.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

KAYNAKLAR

- Admi, H., Moshe-Eilon, Y., Sharon, D., Mann, M. (2018). Nursing students' stress and satisfaction in clinical practice along different stages: A cross-sectional study. *Nurse Education Today*, 68, 86-92. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.05.027>
- Ahmed, W. A., Mohammed, B. M. (2019). Nursing students' stress and coping strategies during clinical training in KSA. *Journal of Taibah University Medical Sciences*, 14(2), 116-122. <https://doi.org/10.1016/j.jtumed.2019.02.002>
- Altundal, H., Yağtu, L., Denizhan, N. C., & Güneşli, G. (2022). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin klinik uygulamalara ilişkin görüşleri. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(2), 166-177. <https://doi.org/10.26559/mersinsbd.972603>
- Asturias N, Andrew S, Boardman G, Kerr D. "The influence of socio-demographic factors on stress and coping strategies among undergraduate nursing students". *Nurse Education Today*, 99, 104780, 2021. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2021.104780>
- Aynacı, G. (2020). Investigation of the stress index, general health and affecting parameters of student nurses in Turkey. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(1), 100-107. <https://doi.org/10.31067/acusaglik.831865>
- Bagcivan, G., Cinar, F. I., Tosun, N., Korkmaz, R. (2015). Determination of nursing students' expectations for faculty members and the perceived stressors during their education. *Contemporary Nurse*, 50(1), 58-71. <https://doi.org/10.1080/10376178.2015.1010259>
- Bhurtun, H. D., Turunen, H., Estola, M., Saaranen, T. (2021). Changes in stress levels and coping strategies among Finnish nursing students. *Nurse Education in Practice*, 50, 102958. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2020.102958>
- Büyükbayram, Z., Ayık, D. B. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimi ile ilgili stres düzeylerinin belirlenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(2), 90-99. <https://doi.org/10.46237/amusbfd.562097>
- Ching, S. S. Y., Cheung, K., Hegney, D., Rees, C. S. (2020). Stressors and coping of nursing students in clinical placement: A qualitative study contextualizing their resilience and burnout. *Nurse Education in Practice*, 42, 102690. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2019.102690>

- Çakar, M., Yıldırım Şişman, N., & Oruç, D. (2019). Hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalarında karşılaştıkları sağlık riskleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 12(2), 116-125.
- Gurková, E., Zeleníková, R. (2018). Nursing students' perceived stress, coping strategies, health and supervisory approaches in clinical practice: A Slovak and Czech perspective. *Nurse Education Today*, 65, 4-10. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.02.023>
- Günay, U., & Kılınç, G. (2018). The transfer of theoretical knowledge to clinical practice by nursing students and the difficulties they experience: A qualitative study. *Nurse Education Today*, 65, 81-86. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.02.031>
- Hamaideh, S. H., Al-Omari, H., Al-Modallal, H. (2017). Nursing students' perceived stress and coping behaviors in clinical training in Saudi Arabia. *Journal of Mental Health*, 26(3), 197-203. <https://doi.org/10.3109/09638237.2016.1139067>
- Hemşirelikte Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (2022). https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Ulusal-cekirdek-egitimi-programlari/hemşirelik_cekirdek_egitim_programi.pdf Erişim Tarihi: 24 Aralık 2024
- International Nursing Council. Nursing Definitions. (1987). ICN Nursing definitions. Erişim tarihi: 26.07.2022, <https://www.icn.ch/nursing-policy/nursing-definitions>
- İbrahimoğlu, Ö., Mersin, S., & Saray Kılıç, H. (2019). Nursing education curriculum and learning outcomes. *Journal of Higher Education & Science*, 9(1), 12-16. <http://dx.doi.org/10.5961/jhes.2019.305>
- Kaldal, M. H., Kristiansen, J., Uhrenfeldt, L. (2018). Nursing students experienced personal inadequacy, vulnerability and transformation during their patient care encounter: A qualitative meta-synthesis. *Nurse Education Today*, 64, 99-107. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.02.008>
- Karaca, A., Yıldırım, N., Ankaralı, H., Açıkgöz, F., vd. (2014). Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 16(2), 29-40. <https://doi.org/10.69487/hemarge.695747>
- Karaca, A., Yıldırım, N., Ankaralı, H., Açıkgöz, F., Akkuş, D. (2015). Hemşirelik Öğrencileri İçin Algılanan Stres, Biyo-psiko-sosyal Cevap ve Stresle Başetme Davranışları Ölçeklerinin Türkçeye Uyarlanması. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemşireleri Dergisi*, 6(1), 10.5505/phd.2015.40316
- Khater, W. A., Akhu-Zaheya, L., Shaban, I. A. (2014). Sources of stress and coping behaviours in clinical practice among baccalaureate nursing students. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4(6), 194-202.
- Kılıç, S. (2013). Örneklem yöntemleri. *Journal of Mood Disorders*, 3(1), 44-46. <https://doi.org/10.5455/jmood.20130325011730>
- Kol, E., & İnce, S. (2018). Determining the opinions of the first-year nursing students about clinical practice and clinical educators. *Nurse Education in Practice*, 31, 35-40. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2018.04.009>
- Kucharska, J. (2018). Cumulative trauma, gender discrimination and mental health in women: mediating role of self-esteem. *Journal of Mental Health*, 27(5), 416-423. <https://doi.org/10.1080/09638237.2017.1417548>
- Kula Kartal, S., Mor Dirlik, E. (2016). Geçerlik kavramının tarihsel gelişimi ve güvenilirlikte en çok tercih edilen yöntem: Cronbach Alfa Katsayısı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1865-1879.
- Labrague, L. J., McEnroe-Petitte, D. M., Papathanasiou, I. V., Edet, O. B., Tsaras, K., Leocadio, M. C., Velacaria, P. I. T. (2018). Stress and coping strategies among nursing students: an international study. *Journal of Mental Health*, 27(5), 402-408. <https://doi.org/10.1080/09638237.2017.1417552>
- Labrague, L. J., McEnroe-Petitte, D. M., Gloe, D., Thomas, L., Papathanasiou, I. V., Tsaras, K. (2017). A literature review on stress and coping strategies in nursing students. *Journal of Mental Health*, 26(5), 471-480. <https://doi.org/10.1080/09638237.2016.1244721>
- Lawal, J., Weaver, S., Bryan, V., Lindo, J. L. (2016). Factors that influence the clinical learning experience of nursing students at a Caribbean school of nursing. *Journal of Nursing Education and Practice*, 6(4), 32-39. <https://doi.org/10.5430/jnep.v6n4p32>
- Lopez, V., Yobas, P., Chow, Y. L., Shorey, S. (2018). Does building resilience in undergraduate nursing students happen through clinical placements? A qualitative study. *Nurse Education Today*, 67, 1-5. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.04.020>
- Online kura sitesi. (2022). Online kura. Erişim tarihi 12.04.2022, onlinekura.com.
- Özdemir, H., Khorshid, L., Zaybak, A. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimine ilişkin yaşadıkları stres düzeyinin belirlenmesi. *Turkish Journal of Science and Health*, 1(2), 20-28.
- Rafati, F., Bagherian, B., Mangolian Shahrabaki, P., & Imani Goghary, Z. (2020). The relationship between clinical dishonesty and perceived clinical stress among nursing students in southeast of Iran. *Bmc Nursing*, 19, 1-8. <https://doi.org/10.1186/s12912-020-00434-w>
- Rhead, M. (1995). Stress among student nurses: Is it practical or academic? *Journal of Clinical Nursing*, 4(6), 369-376. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.1995.tb00038.x>
- Shaban, I. A., Khater, W. A., Akhu-Zaheya, L. M. (2012). Undergraduate nursing students' stress sources and coping behaviours during their initial period of clinical training: A Jordanian perspective. *Nurse Education in Practice*, 12(4), 204-209. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2012.01.005>
- Sheu, S., Lin, H. S., & Hwang, S. L. (2002). Perceived stress and physio-psycho-social status of nursing students during their initial period of clinical practice: The effect of coping behaviors. *International Journal of Nursing Studies*, 39, 165-175. [https://doi.org/10.1016/s0020-7489\(01\)00016-5](https://doi.org/10.1016/s0020-7489(01)00016-5)
- Senturk, S., Dogan, N. (2018). Determination of the stress experienced by nursing students' during nursing education. *International Journal of Caring Sciences*, 11(2), 896-904.
- Watson, R., Rehman, S., Ali, P. A. (2017). Stressors affecting nursing students in Pakistan. *International Nursing Review*, 64(4), 536-543. <https://doi.org/10.1111/inr.12392>
- Wolf, L., Stidham, A. W., Ross, R. (2015). Predictors of stress and coping strategies of US accelerated vs. generic baccalaureate nursing students: An embedded mixed methods study. *Nurse Education Today*, 35(1), 201-205. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2014.07.005>
- World Health Organization. (2022). WHO what is stress?. Erişim tarihi 12.04.2022, <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/stress>
- Yasmin, S., Hussain, M., Parveen, K., Gilani, S. A. (2018). Coping strategies of nursing student against academic and clinical stress at public sector Lahore. *International Journal of Social Sciences and Management*, 5(3), 209-218. <https://doi.org/10.3126/ijssm.v5i3.20613>
- Zhao, F. F., Lei, X. L., He, W., Gu, Y. H., Li, D. W. (2015). The study of perceived stress, coping strategy and self-efficacy of Chinese undergraduate nursing students in clinical practice. *International Journal of Nursing Practice*, 21(4), 401-409. <https://doi.org/10.1111/ijn.12273>